

transportno posodje ostro ločnico med obalnimi, na novo nastajajočimi mesti in številnimi višinskimi utrd-bami v notranjosti Slovenije v okolici opuščenih antičnih mest. Analiza amfor kaže na ekonomsko trdna obalna mesta, kamor so se nedvomno zateleke premožnejše družine iz propadajočih mest v notranjosti. Analiza transportnega in finega posodja kaže močne trgovske povezave z vzhodnosredozemskimi centri, kot sta Sirija in Gaza, in mnogimi neznanimi egejskimi ali celo čnomorskimi agramnimi območji. Prevladuje še vedno severnoafriška trgovina, saj velikih transportnih posod, ki jih najdemo med gradivom iz Pirana, Izole in Kopra, ne zasledimo nikjer v notranjosti. Trgovina je trajala vse do prodora Arabcev, ki so pretrgali antično sredozemsko trgovsko mrežo. V notranjosti so najdbe transportnega posodja redke. Največkrat so vezane s krščanskimi cerkvenimi centri in običajno je to posodje zelo majhnih dimenzij. Verjetno je vezano na za krščansko evharistično obredje potrebno vino in olje, ki je prihajalo bodisi iz afriških ali vzhodnosredozemskih agrarnih centrov. Majhno število odlomkov prav tako zelo majhnega posodja gotovo kaže na nizko ekonomsko zmogljivost prebivalstva, ki je predstavljalo preostanek nekdanjih antičnih središč.

Le dve mesti v notranjosti kažeta drugačen značaj, ki je razviden tudi v analizi keramičnega transportnega posodja - to sta Karnium in antično mestoce na prostoru današnjega Črnomlja. Ti dve mesti se ohranjata še tudi v pozni antiki; prisotnost številnih sredozemskih importov in drugega arheološkega gradiva pa kaže na njun izjemen vojaški položaj.

Dan smo zaključili, kot je že omenjeno, z Istrskimi mužikanti in manjšo, toda odmevno razstavo didaktičnih ilustracij, ki sta jo zadrška kolega z velikimi težavami spravila čez državno mejo in z duhovitim naslovom *Pridi, poglej in doma preizkusi* predstavila koprski publiki. Razprave so se ob njenem ogledovanju nadaljevale v pozen večer.

V petek nas so nas sprejeli kolegi iz Pomorskega muzeja v Piranu. Najprej nas je prijazno nagovoril ravnatelj F. Bonin, sledil pa je zelo zanimiv ogled manjše zbirke keramičnega gradiva iz vile v Grubeljcah in poznoantičnega gradiva iz cerkve sv. Jurija v Piranu. Šele pri ponovnem pregledu keramičnega gradiva iz vile v Grubeljcah je bilo prepoznanih nekaj odlomkov sprjetega keramičnega gradiva, prežganih škart izdelkov, ki so možni le v neposredni bližini lončarskih peči.

A še eno presenečenje je prišlo kmalu po zaključku sestanka, ko je bila predstavljena monografija o Dragoni (hudourniku, ne gospodarstveniku in politiku). V njej se Bert Pribac spominja mladih let, ko je sondiral z V. Šribarjem. Le-ta naj bi ob reki odkril pravo pravcato rimsko peč (Pribac, 1999, 16, op. 8). Z današnjo stopnjo poznavanja, in z veliko zamudo po V. Šribarju, je bila ob reviziji keramičnega gradiva prepoznana ekonomska osnova vile v Grubeljcah. Tokrat pač lahko sprego-

vorimo o lokalni peki, morda tegul z žigi P. ITVRI. SAB ali C. LAB. SEV. S skupnimi močmi in izdatno pomočjo R. Matijašiča smo prebrali pečat cesarja Nerve na ustju amfore Dressel 6B; nadalje smo prediskutirali poznoantično gradivo s poznavalcem Archerjem Martinom iz Rima. Šele to jutro je dobilo srečanje zamišljeno obliko delavnice, ko smo ob gradivu strnili svoja spoznanja in jih med seboj primerjali ter kritično pretresli. Diskusija se je zaključila s sklepom, da raziskave nadaljujemo z geofizikalnimi analizami keramičnega gradiva iz lončarskih peči na Grubeljcah, v sodelovanju z univerzo v Ljubljani pa bomo skušali opraviti površinski sistematični pregled najdišča in določiti njegov fizični obseg, opraviti analizo zbranega gradiva ter opraviti analize, ki naj bi pokazale lego antičnih opekarskih peči. Srečanje smo zaključili z ogledom katedrale sv. Jurija, s sprehodom po piranskih ulicah ter z ogledom najdišča Simonov zaliv.

Izsledki so navdušili in presenetili prisotne, kajti le malokdo si je predstavljal, da bomo že na prvem srečanju prišli do tako spoznanj.

Želje: Srečanje naj postane dvoletno, naj združuje slovenske in hrvaške kolege, cilj naj bo v živahni, odprti diskusiji in medsebojnem bogatenju z znanji mejnih strok, predvsem pa v seznanjanju z novimi tehnologijami in pomožnimi arheološkimi vedami.

Temeljni cilj pa je ohranjanje živega stika med raziskovalci istrskega prostora in zaledja. Razmišljati moramo tudi o povezavi s sosednjimi italijanskimi raziskovalci in najti skupne točke z raziskavami v notranji Sloveniji. Eden od dezideratov je pritegniti zanimanje pri večjem številu sicer dovolj nezainteresiranih slovenskih kolegov.

Snjezana Karinja

CORSO DI ARCHEOLOGIA E STORIA NAVALE.
Poletna šola "Arheologija in pomorska zgodovina".
Cattolica (Rn, Italia), 23.-28. 8. 1999.

V času med 23. in 28. avgustom 1999 sem se kot kustosinja za arheologijo iz Pomorskega muzeja "Sergej Mašera" Piran udeležila 5. poletne šole v Cattolici (Rn, Italija) z naslovom: *Il legno, il mare, la memoria. Navi e marineria tra la fine del medioevo e il XIX secolo* (Les, morje, spomin. Ladje in pomorstvo med koncem srednjega veka in 19. stoletja).

Tečaj je organiziral Centro Culturale Polivalente iz Cattolice v sodelovanju z Istituto Italiano di Archeologia e Etnologia Navale di Venezia (ISTIAEN). Generalni sponzor tečaja je bilo podjetje Romagna Acque. Tečaj je obsegal dva dela: teoretičnega in praktičnega. Teoretični del je potekal dopoldne. V predavanjih so bile zajete različne teme, ki so se nanašale na arheološke najdbe poznosrednjeveških plovil, zgodovino in gradnjo

galej in tradicionalnih plovil ter etnološke aspekte življenja prebivalcev ob morju. V okviru tečaja je 26. avgusta potekalo enodnevno znanstveno srečanje na temo *I relitti insabbiati* (Plovila, prekrita s peskom).

Teoretičnemu delu je vsak dan sledil odmor za kosilo, nato pa praktični del iz navigacije in pomorskih veščin. Praktični del smo izvajali na šestih tradicionalnih plovilih tipa lancie ali lanchioni (tipična plovila tega dela obale, opremljena z jadri t.i. *vela al terzo*). Bila sem v posadki lancie "Tre fratelli" (čoln z dvema jamborjema, dolžine nekaj več kot 10 m, zgrajen leta 1966, sedaj v lasti občine in društva "Circolo velico" iz Cervie).

Tečaj se je zaključil 28. 8. s podelitvijo 3. mednarodne nagrade "Guido Ucelli di Nemi", ki jo za zasluge v pomorski arheologiji in zgodovini že tretjič podeljujejo občina Cattolica, Istituto Italiano di Archeologia e Storia Navale di Venezia ter časopis Archeologia Viva.

Tečaj v Cattolici je potekal že peto leto zapored. Zanimiv je za vse strokovnjake in tudi študente, ki se ukvarjajo s temami, vezanimi na morje. Vsako leto se ga udeleži okoli 50-60 oseb, različnih starosti in izobrazbe (število tečajnikov, ki sodeluje v praktičnem delu, je omejeno na okoli 30). Praktični del, sicer še vedno nedodelan, saj ob slabem vremenu plovba odpade, je zelo zanimiv. Udeleženci se v tem kratkem času seznani s pomorskimi veščinami, kot so *virade* (obračanje plovila z jadri v primeru, ko veter piha proti premcu) ali pa *sgambate*, ko piha v krmo; spoznajo mornarske vozle, osvojijo nekaj imen vetrov ...

V dopoldanskem delu so potekala predavanja. M. L. De Nicolò je predavala na temo Ribiči in pirati v vodah papeškega Jadrana (*Pescatori e corsari nelle acque adriatiche pontificie*). Opozorila je na etimološko razliko med besedama gusarji in pirati. V modernem obdobju se je termin piratstvo izgubil in se je začel uporabljati termin gusarstvo, kar seveda ni naključje, ampak je ozko povezano z zgodovinskim ozadjem. V predavanju je osvetlila to zgodovinsko ozadje s posebnim ozirom na dogajanja ob bitki pri Lepantu in razlozila, da so bili pirati navadni razbojniki, medtem ko so bili gusarji pooblaščen (od cesarja ...) za izvajanje piratstva. M. C. Profumo je v predavanju *1817: da Trieste a Pesaro, l'ultimo viaggio dell'Arduz* (1817: od Trsta do Pesara, zadnje potovanje Arduza) predstavila najdbo ladje pri Pesaru in njeno izkopavanje. Z zelo neprepričljivimi elementi jo je atribuirala kot ladjo iz začetka 19. stol. Preveč poudarka je dala arhivskim virom, ki naj bi ustrezali opisu ladje, premalo pa upoštevala najdene predmete. Med temi je bila namreč tudi renesančna keramika ter steklo iz 16.-17. stol. Pri predstavljanju in razlagi delov ladje (po njenih trditvah iz 19. st.) je uporabila risbo prereza rimske ladje Iulia Felix. M. Stefanini je v predavanju *Iconografia ladij na stenskih preprogah* (*Iconografia navale sugli arazzi*) analizirala prikaze ladij na stenskih preprogah iz 16. stol, ki se nahajajo v kraljevski palači v Madridu.

Naslednji dan so predavali Stefano Medas, Mario Marzari in Marco D'Agostino. Prva dva sta predstavila knjigo Maria Marzarija *Navi di legno* ter napovedala izid zbornika preglednih študij o ladjah *Navis*, ki bo izšel do konca septembra, predstavitev pa naj bi bila 2. 10. 1999 v Arsenalu v Benetkah. M. Marzari se je s predavanjem Tradicionalne metode konstrukcije v lesu (*Metodi di costruzione in legno tradizionali*) ozrl na metodologije gradnje ladij in tehnike, ki so preživele do danes, imajo pa svoje korenine globoko v preteklosti. Predstavil je nekaj ladjedelnic v Italiji (Ligurijska, Sardinija) in delo v njih. V drugem predavanju, *Tipologia delle imbarcazioni tradizionali*, je predstavil plovila, kot so: tartana (17-20 m dolga ribiška ladja), bragoc, prav tako ribiška ladja z ravnim dnom, ki je zamenjal tartano, topo (navedel je tudi razlike med posameznimi topi; piranski topo npr. je imel 2 jambora), trabakola (tipična ladja za severni Jadran), braceria, leut, sandolina, t.i. sanpierota... M. D'Agostino je s predavanjem Ostanke poznosrednjeveških in novoveških plovil (*I relitti post-medievali e moderni*) zaključil teoretični del dneva. Prikazal je zgodovinsko ozadje in interese posameznih pomorskih sil v Mediteranu. Predstavil je ostanke genovežanske ladje iz 16. stol., potopljene v morju v Franciji med Nizzo in Monte Carlom, ki so jo izkopavali v sedemdesetih letih. V nadaljevanju je omenil primer ladje tipa leut ali tartane iz Ligurije (raziskave E. Riccardi), ostanke treh plovil iz 15. st., ki so bili najdeni v bližini plaže Mariposo v Alžiriji (raziskovani v letih 1988-1989), plovilo iz 16. st., najdeno v bližini Cagliarija na Sardiniji (vodja raziskav M. d'Agostino), galejo iz 16. st., najdeno pri Gnaliču na Hrvaškem, itn. Našel je tudi nekaj najdenih plovil iz Beneške lagune, in sicer: *Relitto dei mattoni*, ki leži 6 milj od tesola, plovilo, datirano v 17. st., in ladjo iz 19. st., najdeno pri Caorlah. Posebej zanimivi je prikaz *Relitto dei vetri* z ostanke, ki so bili najdeni leta 1980. Poleg poznosrednjeveških predmetov je bilo najdeno veliko rimskega materiala. Meni, da gre za ostanke dveh plovil.

V sredo je S. Anselmi predaval o Trgovski galeji na Jadranu in življenju na ladji (*La Galea da mercato e la vita di bordo in Adriatico*). Navedel je nekaj zgodovinskih podatkov, ki se nanašajo na uporabo galej in plovil, ki se pojavljajo hkrati z galejami, kot so: fuste, galeje sotide, galeace ... Prvič se termin galeja pojavlja že leta 1141. Obravnaval je tudi posamezne mere galej, število klopi, vesel, posadke na galejah ... V drugem delu predavanja se je osredotočil na življenje ljudi na trgovski galeji. Opisal je standardno posadko ene galeje. Zaradi neznosnih razmer na ladji je tudi do 60% posadke umrlo. Veliko ljudi na kopnem je vlagalo svoj denar v prevoz blaga z galejami. V primeru, da se je potovanje srečno zaključilo, so imeli tudi štirikratni zaslužek. Zaradi zadržanosti Bondiolija je predaval G. Penzo o Galeji reda sv. Štefana. Model iz 17. stol v Muzeju ladij v Bolonji (*La Galea dell'Ordine di S.*

Stefano: Il modello del XVII sec. Del Museo delle Navi di Bologna). Meni, da bi pri opisu ladij oz. njihove konstrukcije morali uporabljati enostavnejše izraze in da bi terminologija morala biti takšna, kakršna se dandanes uporablja v ladjedelnicah. V nadaljevanju je podrobno predstavil 3 metre dolg model, ki se nahaja v Muzeju ladij v Bologni.

24. 8. 1999 je bilo v prostorih Salona Snaporaz v Cattolici organizirano znanstveno srečanje na temo Plovila, prekrita s peskom. R. Petriaggi, nekdanji direktor Muzeja ladij iz Fiumicina, je v uvodu opisal okoliščine, v katerih so bile najdene ladje pri Fiumicinu. Leta 1979 so zanje zgradili muzej. V 14-15 m dolgem in 5 m širokem izkopu je bilo najdenih pet ladij. Sprva so bile označene kot *oneraria maggiore* 1 in 2, *oneraria minore* 1 in 2, ter ribiški čoln; v zadnjem času pa je nomenklatura ladij zamenjana (1-5). Opozoril je na pasti provizoričnosti. Stavba, v kateri gostujejo ladje iz Fiumicina, naj bi bila namreč samo začasna rešitev, ki pa je sčasoma postala rešitev za nedoločen čas; veliko je problemov v zvezi s tem (ogrevanje, vlaga...).

M. G. Maioli, S. Medas in C. Meuci so predstavili *La nave del Parco di Teodorico a Ravenna* (Ladja, najdena v Teodorikovem parku v Raveni - Izkopavanje in droben

material, tehnika gradnje in način dviga ter restavracije ladje). M. G. Maioli je opisala okoliščine najdbe in droben material. Novembra 1998 je bila v okoli 10 metrov globokem izkopu najdena ladja. Bila je polna materiala in vse kaže na to, da je bila zapuščena dolgo časa. Ladjo so na osnovi najdenega materiala datirali v 5. stol. po Kr. Najdenih je bilo 7 usnjenih čevljev, lesena skodelica, afriška sigilata, kuhinjska keramika, oljenke.

S. Medas je preliminarno obdelal konstrukcijo ladje. Ohranil se je desni bok ladje in po vsem sodeč, gre za plovilo dolgo 10-11, morda 12 m, šir 2,50 m (razmerje 1:4). Po gradnji je plovilo podobno gradnji ladje iz Yassi Ade, s tem da je ladja iz Ravenne vsaj eno stoletje starejša. Poudaril je pomembnost tega odkritja.

C. Meuci je na različnih primerih dvigovanj ladij v Italiji (Fiumicino, Comacchio, Pisa) opozoril na pomanjkljivosti in napake. Pri ladjah iz Fiumicina so uporabili kovinske ojačevalce. Problemi se pojavljajo zaradi krčenja lesa, kovina pa je trda. Tudi v primerih, ko ladjo dvigajo v kosih (torej razstavljeno), prihaja do problemov: les se različno krči, s tem pa se deformirata volumen in oblika. Opozoril je na probleme konzervacije tako velikih struktur. Pri konzervaciji lesa se še vedno uporablja PEG. Pri ladi iz Ravenne so v kratkem času treh mesecev, od začetka izkopavanja do dviga ladje, iz dneva v dan izginjali znaki obdelave na lesu. Predstavil je kratek film o dvigu ladje iz Ravenne.

Cognolo je prebrala predavanje F. Berti Ladja iz Comacchia (*La nave di Comacchio*). Predstavljene so bile okoliščine najdbe, v kratkem opisane konstrukcijske lastnosti 20 metrov dolge in 5 metrov široke ladje. Med drobnim materialom so našli moško in žensko sandalo, torbo, keramičen material (skodelice tipa *aco*, *sarius*...).

Stefano Bruni je s predavanjem *Appunti su uno scavo ancora in corso* zelo skopo predstavil enkratno odkritje ladij v Pisi. V uvodu je poudaril strateško pomembnost položaja Pise in njeno vlogo v pomorstvu. Že antični avtorji (Strabon) omenjajo Pise kot *Pisaeus*. Najdba ladij na trgu San Rossore je bila naključna. Pravi, da so do sedaj našli 16 različnih ladij in da bo šele po koncu izkopavanja moč opredeliti njihove tipe. Najdeni so bili ostanki treh rimskih trgovskih ladij *onerarij*, ribiška ladja, dve rečni ladji... Na hitro je predstavil material; posebno zanimive so amfore, polne tekočin, oljk, celo okre. Najdeni so bili tudi številni predmeti, povezani z življenjem na ladjah: tera sigilata, posodje tankih sten, stekleni kozarci, usnjene torbe, cokle, ribiški pribor... Ladje so različno datirane, in sicer od 5. st. pr. Kr. do 4. st. po Kr.

P. Pallecchi je v predavanju Lega plovil in materiali tovara (*L'ambiente di giacitura ed i materiali pertinenti al carico dell'imbarcazione*) našel vrste lesa pri različnih delih in različnih ladjah iz Pise. Pri nekaterih ladjah se vidi tudi kalafatiranje in uporaba le-tega. Na posameznih plovilih se je ohranila tudi rdeča, bela in rumena barva.

Lancia, čoln z jadri, Cattolica, 23. 8. 1999 (Foto: S. Karinja).

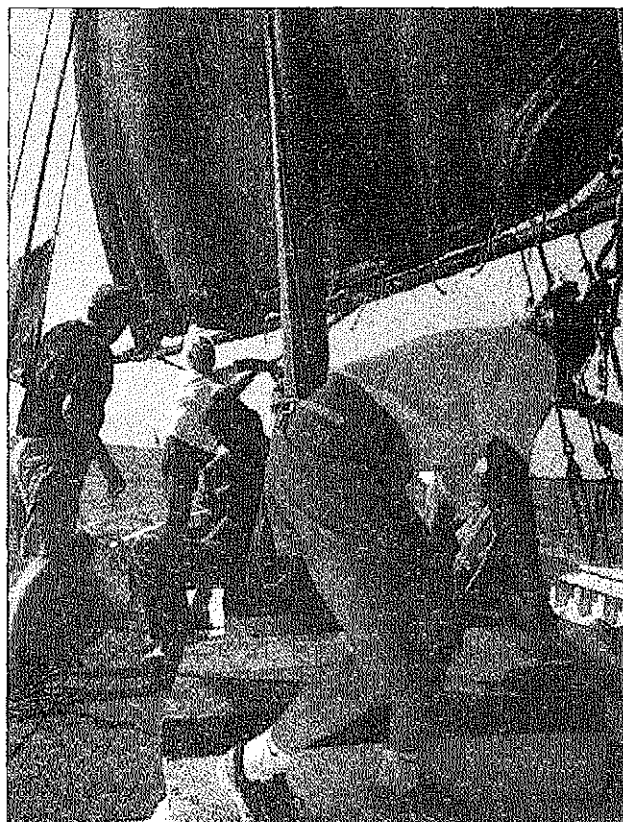
A. Bottini je govoril o ustanavljanju Muzeja ladij v Pisi (*Verso un Museo delle navi*). Po prvi fazi konzervacije, ko so opravili nujno zaščito ladij, se vedno delajo elaborat, na podlagi katerega bo odločeno, na kakšen način bodo ladje prenesli v laboratorij oz. do arsenalov, kjer naj bi zrasel Muzej ladij. Predstavil je faze projekta, med katere sodi tudi gradnja laboratorija, ter muzeja. Predvsem je poudaril, da bodo raziskave najdišča razširili ter da morajo pripraviti elaborat za razširitev območja določenega za izkopavanja. V muzeju naj bi bila predstavljena zgodovina Pise in element, ki združuje ta plovila.

Ob koncu srečanja je ob pogovoru pri okrogli mizi L. Fozzati postavil vprašanje, na katerega pa žal ni dobil odgovora. Glasilo se je: zakaj na terenu niso prisotni arheologi-strokovnjaki za konstrukcijske lastnosti ladij oz. zakaj jih ni v komisiji, ki je določena za izdelavo elaborata o ladjah iz Pise? Pokazala so se nasprotja v mnenjih o načinih raziskav in konservacij ladij iz Pise. Veliko je bilo tudi nesoglasij v zvezi z gradnjo novega laboratorija v Pisi, ko že obstaja tisti v Comacchii.

V petek je M. Maffei v predavanju Pomembne simbolično-religiozne značilnosti v svetu prebivalcev ob morju (*Linee essenziali dell'universo simbolico-religioso degli uomini di mare*) predstavila koščene in koralne amulete v obliki rok in nog ter poudarila, da so redke studije, ki obravnavajo ta tip tematike. Podala je razloge, zaradi katerih se pri posameznih strukturah prebivalcev, predvsem pri ribičih, ki se odpravljajo na odprto morje, pojavljajo simbolični in magični elementi. Navedla je nekaj legend, kot so tista o zakletem mornarju, različne verzije legend o čarovnicah, ki kradejo ladje, pa rituale, ki so še vedno v uporabi na Eolskih otokih, Kampanji, Španiji, Franciji, kot so: krog in nož v krogu ali ko mornarji kažejo zadnjice nevihti... Del predavanja je posvetila tudi sirenam in prikazih na ladjah. E. Concina je skozi arhivske vire predstavil razvojne faze Arsenalov v Benetkah v obdobju 1473-1797. Obrazložil je zgodovinske in ekonomske razloge nastanka posameznih arhitekturnih delov in opisal njihove značilnosti. V kratkem je prikazal tudi način, na kakšen je bil organiziran Arsenal oz. na kakšen način so lahko v samo 2-3 urah uspeli z orožjem opremiti floto stotih galej. Popoldan je L. Fozzati podal nekaj naslovov knjig, ki se nanašajo na podvodno arheologijo in morje. Zajel je tako strokovno literaturo kot tudi leposlovje. Posebej je bila predstavljena prva številka nove revije *Archeologia delle acque, semestrale di antropologia, archeologia, etnografia, storia dell'acqua* (Forlì, 1999).

Zaradi slabega vremena je odpadel praktični del poka, ki je bil predviden za nočno navigacijo in orientacijo s pomočjo srednjeveških instrumentov.

V soboto je E. Concina nadaljeval predavanje o Arsenalu. Opisal je način organizacije gradnje ladij. S. Medas je predstavil novo knjigo Dina Brizzija, *Quando si navigava con i trabaccoli* (ed. Panozzo, Rimini, 1999).

Plovba tečajnikov, Cattolica 23. 8. 1999 (foto: S. Karinja).

V knjigi, polni opisov ladij, vetrov, dogodkov, povezanih z življenjem na morju, odseva avtorjeva neskončna ljubezen do morja. M. Capasso je predstavil mednarodni projekt Akademija Mediterana/Ustanavljanje mediteranskega laboratorija (*Accademia del Mediterraneo/Fondazione Laboratorio Mediterraneo*), v katerem naj bi bila vključena 501 institucija. S podelitvijo nagrad "Guido Ucelli di Nemi" je bil zaključen teoretični del dneva in s tem tudi tečaj. Nagrade sta dobila Domenico Lini za svoje zasluge pri vodenju Državnega tehničnega muzeja v Milanu in Giuliano Volpe za delo v podvodni arheologiji. Večina tečajnikov se je po zaključku odpravila domov, nekaj pa jih je še ostalo na praktičnem delu.

Irena Lazar

XIV CONGRESSO INTERNAZIONALE AIHV.

14. kongres Mednarodnega združenja za zgodovino stekla. Benetke-Milano, 27. 10. - 1. 11. 1998.

Mednarodna srečanja raziskovalcev stekla, ki so združeni v organizaciji združenja AIHV (Association Internationale pour l'Histoire du Verre), potekajo vsaka